

»Jadranska drama je končana. Konec je tak, kakor ga ni pričakoval nobeden še tako črnogledi pesimist. Italija je prodrla s svojimi zahtevami na vsi črti in dosegla več, kakor ji je bilo obljubljen v zloglasnem londonskem paktu. Upravičeno je nad tem uspehom vzhiceno vse italijansko časopisje, ki samozavestno poudarja, da pomeni dosežen sporazum z Jugoslavijo več kakor velika dobljena bitka. In nad vse tragično je, da je Italija v diplomatski bitki v Santi Margheriti potolkla tiste, ki so ji s svojim aktivnim sodelovanjem ob razsulu avstro-ogrske vojske edini omogočili, da si je izvojevala svoj Vittorio Veneto.« ...

Slovenski narod. V Ljubljani, v soboto, 13. novembra 1920.

RAPALSKA MEJA

Rapalska meja med Kraljevino Italijo in Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev je bila z Rapalsko pogodbo določena 12. novembra 1920. Italijanska stran se je v svojih ozemljiskih zahtevah že v času prve svetovne vojne sklicevala na historično pravo, predvsem z utemeljitvijo dolge tradicije rimske kulture na tem prostoru. V letih 1914-15 je za vstop v vojno vodila dvojna pogajanja z nasprotnima stranema antante in Avstro-Ogrske. 26. aprila 1915 je z antanto podpisala Londonski pakt, ki ji je dodeljeval: Tridentinsko, Južno Tirolsko do Brennerja, Trbiž, Goriško-Gradiščansko, Trst z okolico, Istro do Kvarnerskega zaliva, otoka Cres in Lošinj z manjšimi otoki, polovico Dalmacije s Šibenikom in otoki, albansko Vloro, upravljanje Dedokoneza in pravico do upravljanja zunanje politike Albanije, pravico do razdelitve turškega ozemlja ob morebitnem razpadu Otomanskega imperija ter pravico do kompenzacije, v kolikor bi Francija in Velika Britanija povečali svoje afriške posesti na račun Nemčije. Meja na našem območju bi potekala po črti Trbiž – Predel – Mangart – Triglav – Podbrdo – Idrija – Snežnik – Kvarner. 23. maja 1915 je Italija prek svojega veleposlanika D'Avarna nekdanji zaveznici na Dunaju napovedala vojno.

Že leta 1917 je ameriški predsednik Woodrow Wilson v priporočilu senatu podal zahtevo po ustanovitvi skupnosti narodov. V 9. in 10. točki priporočil je navedel popravek italijanske meje po jasno določenih narodnostnih črtah in avtonomijo za avstro-ogrske narode. V 14. točki podan predlog po ustanovitvi splošnega združenja narodov, ki bo poročstvo za politično neodvisnost in nedotakljivost velikih in malih držav, je odločilno pripomogel k ustanovitvi Društva narodov po koncu vojne.

Oktobra 1918 je Avstro-Ogrska antanti v zamejno za premirje ponudila avtonomijo za slovenske narode, kar je ameriški predsednik Wilson zavrnil. Narodni svet Slovencev, Hrvatov in Srbov je 21. oktobra 1918 na podlagi Wilsonove zavrnitve zahteval brezpogojno samoodločbo in 29. oktobra 1918, po porazu Avstro-Ogrske in centralnih sil, razglasil narodno osvoboditev in ustanovitev samostojne Države Slovencev,

Hrvatov in Srbov s središčem v Zagrebu. Novonastala država je obsegala slovensko etnično ozemlje, Istro, Kraljevino Hrvaško s Slavonijo, Dalmacijo ter Bosno in Hercegovino.

31. oktobra 1918 je Avstro-Ogrska zaprosila za premirje, ki je bilo podpisano tri dni kasneje v Villi Giusti pri Padovi. Antantne države so pooblastile Italijo, da zasede ozemlje zahodno od črte Peč – Predel – Mangart – Triglav – razvodje sotesk Podbrdo, Podlanišče in Idrija – Snežnik. Trinajst ur po sklenitvi premirja, še pred nastopom njegove veljavnosti, se je v Trstu in Zadru izkrcala italijanska vojska, ki je v naslednjih dneh nadaljevala pot do demarkacijske črte in čez. 13. novembra 1918 je črto prekoračila pri Logatcu in prodrla do Vrhnik. Italijanska zasedba je gradila na t. i. pravici osvajačca, čeprav naj bi o usodi ozemlja zahodno od demarkacijske črte odločala mirovna konferenca.

1. decembra 1918 se je Država SHS združila s Kraljevino Srbijo v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev, tudi v upanju, da si na tak način pridobi boljšo pozicijo na mirovni konferenci, ki naj bi odločala o bodoči italijansko-jugoslovanski meji. 18. januarja 1919 se je v Versajski palači začela Pariška mirovna konferenca, ki predstavlja diplomatsko-pravni epilog prve svetovne vojne. V času mirovne konference so bile italijanske nacionalistične težnje izražene tudi skozi zlorabo arheološke dediščine, saj je bil prav v tem obdobju izdan ukaz za izdelavo

zemljevida, na katerem bi bile natančno vrisane ruševine rimskega zapornega sistema Claustra Alpium Iuliarum. Pri arheoloških raziskavah, ki so imele nedvomno politični namen povezovanja rimskega obrambnega sistema z novo, še nedoločeno mejo, saj so bile usmerjene zgolj v topografske meritve in ne znanstveno arheološko raziskavo, je sodelovala italijanska vojska.

Zaradi nasprotujočih predlogov ameriškega predsednika Wilsona, ki je predlagal razmejitev na črnomorsko-jadranskem razvodju in Italije, ki je vztrajala pri razmejitvi po Londonskem paktu, je bila rešitev mejnega vprašanja po nalogu Pariške mirovne konference prepuščena neposrednim pogajanjem med državama.

13. julija 1920 fašisti požgejo Narodni dom v Trstu.

Mejno vprašanje se je med 8. in 12. novembrom 1920 zaključilo v Rapallu. Kljub temu, da je jugoslovanska stran vztrajala na Wilsonovi razmejitveni črti, je Italija pridobila še obsežnejše ozemlje, kot ji je bilo dodeljeno z Londonskim paktom. Razmejitev je potekala na črti: Mangart – Triglav – Krnice pri Novakih – Špehovče – Hotedršica – Planina – Snežnik – Reka. Ozemlja zahodno od črte so bila 5. januarja 1921 uradno priključena Italiji. Z ratificiranjem Rapalske pogodbe je tudi zanimanje za raziskovanje rimskega zapornega sistema v celoti presahnilo.

Med 26. in 28. oktobrom 1922 fašisti s pohodom na Rim prevzamejo 20-letno oblast v Italiji.

Januarja 1924 je Kraljevina SHS popustila Musoliniju in z Italijo podpisala Rimski sporazum, po katerem sta si razdelili svobodno državo Reko. S tem dejanjem je rapalska meja dobila končno obliko.

Med letoma 1930 in 1942 Italija gradi utrdbeni sistem po celotni kopenski meji – Alpski zid (Vallo Alpino), vzdolž rapalske meje postavi dve obrambni črti: Zona di sicurezza: Fužine – Vršič – Lepena – Bogatin – Lajnar – Porezen – Godovič – Hrušica – Planina – Javorniki –

Monumentalni ostanki zidov in vojaške infrastrukture so dragocena kulturna dediščina, ki si zasluži kakovostne raziskave, zaščito in prezentacijo. Za verodostojno predstavitev vojaške zgodovine ni enoznačne rešitve. Kako se spopadamo z nasiljem? Kako interpretiramo agresijo, predstavimo grozodejstva na sprejemljiv način in v kakšnem okolju? Kaj sporočamo obiskovalcem, ki so šli skozi vojno in jim je le-ta pustila trajne bolečine? Strokovna etika nas zavezuje k prepovedi poveljevanja vojn. Ker so v svetu vojaške zbirke, ponazoritve bitk in množične uprizoritve vojaških vsebin med najbolj obiskanimi, to še zdaleč ni zanemarljivo. Poenostavljene predstavitve, ki se bolj ukvarjajo z miti o vojni in estetskimi vprašanji kot z zgodovinskimi dejstvi, vodijo v idealizirano podobo preteklosti, s časovnim odmikom v obdobja onkraj obiskovalčevih življenjskih izkušenj in/ali spomina pa se tveganje za prekomerni estetizem in romantične predstave o preteklosti še povečajo. Korakajoča kostumirana rimska vojska, ki izobražuje (?) šolsko mladino, je v želji po t.i. turističnih atrakcijah ponovno osvojila nekoč najmogočnejši imperij. In če/ko se na ulicah spet pojavijo perjanice? Kateri cilji in sredstva so nam še sprejemljivi? Prezentacija vojaške zgodovine je pomemben del našega kulturnega okolja, zato oblikovalcem vsebin nalaga veliko moralno odgovornost.

PROGRAM

8. 2. – 5. 5. 2019

OBČASNA RAZSTAVA
ALPSKI ZID – RUPNIKOVA LINIJA

9. 3. 2019

11:00 VODENJE PO STALNI RAZSTAVI
MOJA LJUBLJANICA

Spoznajte reko Ljubljanico, njeno skrivnostno kraško zaledje, številne arheološke najdbe iz njene struge ter zgodovino razvoja Vrhnik, na katero je imela reka velik vpliv. Prijave na vodenje: info@mojaljubljajnica.si.

European Heritage Days
Journées européennes
du patrimoine

Snežnik – Gomance – Klana – Reka in Zona di resistenza: Peč – Mangart – dolina reke Idrijce – Črni vrh – Javorniki – Nanos – Pivka – Jelšane – obronki Čičarije – Opatija. Novembra 1935 izstopi iz Društva narodov in se odkrito priključi nacističnemu bloku.

Kraljevina Jugoslavija med letoma 1935 in 1941 gradi svoj obrambni sistem ob rapalski meji, ki poteka ob črti Žirovnica – Ratitovec – Blegoš – Žirovski vrh – Ljubljanski vrh nad Vrhniko – Cerknica – Črni vrh – Pleše. Ime dobi po generalu Leonu Rupniku – Rupnikova linija.

Konec leta 1939 italijansko vojno ministrstvo izda okrožnico, po kateri Alpski zid preide iz obrambne v napadalno doktrino. Spomladi 1940 začne jugoslovanska stran na Rupnikovi liniji namesto velikih utrdb graditi številna gnezda ojačane fortifikacije. 6. aprila 1941 sile osi napadejo Jugoslavijo, jugoslovanska kraljeva vojska kapitulira 17. aprila 1941.

Oba utrdbeni sistema nista bila nikoli dokončana in v uporabi, podobno kot mogočne utrdbe širom Evrope, nista ustrezala novim tehnikam bojevanja. Poleg danes vidnih materialnih ostankov je rapalska meja zapustila neizbrisen pečat skrunitve slovenske kulture na zahodni strani meje.

Avtorica: Irena Šinkovec